

**РЕЦЕНЗИЯ НА КНИГАТА НА ДРАГОМИР ЙОРДАНОВ
„ВАСИЛ Д. СТОЯНОВ КАТО КАРТОГРАФ,
ДЕМОГРАФ И ПОЛИТИК“.
В. ТЪРНОВО, ИТИ, 2022. 179 С.**

Десислава Костадинова

Доктор по история, Секция „Помощни исторически науки и информатика,
Институт за исторически изследвания – Българска академия на науките,
бул. „Шипченски проход“, № 52, бл. 17, София 1113, България,
e-mail: denis99@abv.bg

**REVIEW OF THE DRAGOMIR YORDANOV'S BOOK
“VASIL D. STOYANOV AS CARTOGRAPHER,
DEMOGRAPHER AND POLITICIAN”.
V. TARNOVO, ITI, 2022, 179 P.**

Desislava Kostadinova

Doctor, Department Auxiliary Sciences of History, Institute for Historical Studies –
Bulgarian Academy of Sciences, 52 Shipchenski Prohod Blvd.,
Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria,
e-mail: denis99@abv.bg

През есента на 2022 г. излезе от печат новата книга на историка д-р Драгомир Йорданов (работещ в Института за исторически изследвания при Българската академия на науките) „Васил Д. Стоянов като картограф, демограф и политик“. От години той твори главно в областта на историческата география и картография (занимава се основно с политическите и етническите граници на българите в Ново време) и тази негова книга сякаш изглежда отклонение от обичайните му теми, но това е само на пръв поглед. В действителност тя също до известна степен има историко-географски характер, което проличава от разгледаната в нея проблематика.

Книгата е издание на великотърновското издателство „ИТИ“. Тя е с формат А4 и съдържа общо 180 страници. В структурно отношение включва 6 глави, групирани в 2 части, както и едно приложение с допълнителни материали. Написана е въз основа на обширна литература – сборници с документи, изследвания (книги и статии) и (предвид темата) стари карти и атласи. В нея има значителен илюстративен материал – карти и снимки, които са главно черно-бели. По-голямата част от картите (общо 5) са съставени и изработени лично от Йорданов, а две са стари карти на Стоянов. Картите са вмъкнати, за да илюстрират съдържанието на отделните глави. Снимките (едно полезно допълнение) са главно на Стоянов и отразяват различни етапи от живота му. Две от картите са отпечатани цветни отделно и са вмъкнати сгънати в самата книга.

Научен редактор на книгата е проф. д-р Пламен Митев от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (той е автор и на нейния предговор), а рецензенти са проф. д-р Петко Ст. Петков от Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ и доц. д-р Светла Атанасова от Регионален исторически музей-Велико Търново – авторитетни историци, специалисти по периода на Българското възраждане.

Книгата е посветена на видния български книжовен деец от Възраждането и Новото време Васил Димитров Стоянов (1839–1910), който е един от основателите на Българското

книжовно дружество в Браила през 1869 г. (прераснало през 1911 г. в Българска академия на науките). През периода 1858–1868 г. той пребивава и учи в Чехия (тогава в границите на Австрийската империя), където се занимава и с публицистична дейност – пише статии главно за България и българите, за да запознае чехите със своите сънародници и да популяризира тяхната национална кауза – борбата за освобождение от османско владичество. В книгата е разгледан главно периодът от живота на В. Стоянов до 1878 г. (тоест дейността му през Възраждането), с акцент върху неговото пребиваване в Чехия.

Както и самият автор коректно посочва в своите уводни думи, досега за Стоянов има редица публикации, но в книгата е акцентирано върху някои по-специфични и по-непознати страни от неговата дейност, като например заниманията му с картография и демография, които го представят в една по-различна светлина и допринасят за разширяване на представата за него и за неговите способности. Разгледани са и усилията на Стоянов да подпомогне доколкото може освобождението на България.

Първата част на книгата е посветена на дейността на Стоянов като картограф и демограф.

В първа глава „Географската карта на Васил Д. Стоянов на Европейска Турция от 1863 г.“ (която е и най-обширната в книгата) Йорданов прави подробен анализ на въпросната карта, която е една от най-ранните български карти от периода на Възраждането. В първата половина на главата той проследява (на базата на запазени документи) историята на картата (включително и досегашните ѝ публикации и коментари за нея от други автори), а във втората извършва подробен анализ на нейното съдържание, като посочва както нейните положителни качества, така и нейните недостатъци.

Във втората част Йорданов разглежда поотделно различните елементи на картата – мащаб, използвани цветове, ареали, граници (държавни и административни), транспортна мрежа, планини, селища, названия (на държави, историко-географски области и различни географски обекти), легенда, използвана картна основа и др. Той посочва, че в частта от картата, изобразяваща българските земи, Стоянов неслучайно акцентира върху онези географски названия, използвани от българите (по-голямата част от които са славянски по своя характер) – целта му е да запознае чехите с тях, на които част от названията ще се сторят близки.

Важна особеност на картата е наличието на таблица с названията на някои географски обекти на турски, гръцки и български език. Изхождайки от нея, Йорданов е съставил и приложил в главата собствена таблица, в която е изброил и превел на български език турските и гръцките названия, което е особено полезно за читателя.

Авторът на книгата посочва, че предназначението на картата е да запознае чехите с българските земи и да създаде у тях симпатия към братския славянски български народ, борещ се за своето освобождение от османско владичество. В главата са поместени черновата на картата от 1861 г., както и самата карта, разделена на фрагменти (изобразяващи по-конкретно българските земи).

Интересен факт е, че при изработването на черновата на картата В. Стоянов се консултира с известния български революционен водач Георги Стоянов Раковски, с когото установява кореспонденция още през 1859 г.

Йорданов посочва, че онова, което придава уникалност на картата, е диагоналният надпис *Bulharsko* (т.е. „Българско“, „България“ в етнически смисъл), разпростиращ се от Югозападна Македония до Северна Добруджа, илюстриращ териториалния обхват на българското етническо землище по онова време (подобно положение не е налице в никоя друга българска карта от Възраждането). Чрез надписа българският деец нагледно запознава чехите с обхвата на българските земи на Балканите.

В края на главата е поместена преведена за пръв път положителна чешка рецензия за картата от 1863 г., излязла във в. „Народни листи“.

Във втора глава „Етнографската карта на Васил Д. Стоянов от 60-те години на XIX век“ Йорданов разглежда една друга важна карта на В. Стоянов (по вид етнографска), за която, за съжаление, са запазени твърде малко сведения. Вероятно това е първата българска етнографска карта. На базата на някои налични източници Йорданов се опитва да проследи историята на картата, както и да изясни какво представлява тя, като предположенията му изглеждат обосновани и логични.

Към главата е приложен един преведен за пръв път от немски език документ, посветен на доклад, който Стоянов изнася пред Кралското бохемско (чешко) общество в Прага през 1867 г., по време на който картата е използвана като онагледяващ материал. Проявявайки смелост, Йорданов прави цветна възстановка на тази засега с неизвестна съдба карта, която е приложена в книгата в сгънат вид. Той подчертава, че би било от голяма полза, ако един ден български историци открият в Чехия въпросната стара карта на Стоянов.

Трета глава „Статистиката на Васил Д. Стоянов за етническия и конфесионалния състав на населението на Европейска Турция от 1867 г.“ е посветена на една важна статистика, публикувана през 1867 г. в чешкия вестник „Свобода“. Според Йорданов тя е най-подробната българска статистика от периода на Възраждането. Но той посочва (чрез сравнение с някои други стари статистически източници) и някои нейни недостатъци, като например завишаването на числеността на българите. В края на главата авторът е приложил не само самата статистика, но и 15 допълнително изработени от него статистически таблици, систематизиращи данните от нея, което е едно улеснение за читателя. От тях, разбира се, за нас най-важни са тези, посветени на българите.

Втората част на книгата е посветена на дейността на В. Стоянов като политик.

В четвърта глава „Проектът на Васил Д. Стоянов за нови политически граници на Балканите от 1863 г.“ Йорданов прави подробен анализ на един слабо познат у нас проект на В. Стоянов за установяване на нови граници на Балканите, публикуван навремето в чешкия в. „Народни листи“. Според автора това е най-ранният български проект, в който са описани и предложени граници на бъдеща свободна България. Но проектът стига и по-далеч, като в него са очертани нови граници и в целия Балкански полуостров, което му придава мащабност. Според документа османското владичество на полуострова трябва да бъде напълно ликвидирано, а владенията на султана да бъдат разделени между балканските държави. Стоянов планира създаването на обширна свободна българска национална държава с площ около 234 хил. кв. км, обхващаща не само всички изконно български земи (областите България, Тракия и Македония), но дори и Централна Албания. Тя ще има излаз на 4 морета – Черно, Мраморно, Егейско и Адриатическо, и ще бъде водещата сила на Балканите. Сърбия и Гърция ще получат сериозно териториално разширение, Черна гора ще бъде погълната от сръбската държава, а на югоизток ще бъде създаден Свободен град Цариград.

Понеже проектът е подписан във вестника само с инициала „В“, Йорданов доказва, че именно Стоянов е неговият автор. Посочени са мотивите на българския деец да изработи проекта, особено в контекста на някои важни политически събития, разигрвали се по онова време в Европа и на Балканите. Разгледан е и отзвукът от проекта в Австрийската империя и в Сърбия.

В главата Йорданов подробно разглежда всички описани в проекта нови граници, като логично акцентира върху тези на България. Опитва се да предположи какво би станало при неговата евентуална реализация. Авторът посочва и недостатъците на проекта, като например този, че той не предвижда създаването на самостоятелна албанска държава, а албанските земи са разделени между България, Сърбия и Гърция.

Както Йорданов подчертава, проектът е смел, мащабен и амбициозен, но, за съжаление, неосъществим в тогавашните сложни геополитически условия, той е изпреварил времето си. За да го онагледя, авторът е съставил и изработил две исторически карти (на Балканите и отделно на България) и две статистически таблици, които са една сполучливо допълнение. Като приложение в главата е добавен и пълният текст на проекта, препечатан от един сборник на БАН.

Петта глава „Адресът на Васил Д. Стоянов до френския принц Наполеон от 1868 г.“ е посветена на един документ, съставен от Стоянов по молба на букурещките българи, групирани около т.нар. Добродетелна дружина. Той е предназначен за френския принц Наполеон (племенник на тогавашния френски император Наполеон III), който през 1868 г. посещава Румъния. Целта на адреса е да привлече вниманието на французите върху тежкото положение на поробения български народ. Йорданов коректно посочва, че понеже през 1868 г. на принца са подадени няколко различни български адреса, не е съвсем сигурно дали този на Стоянов изобщо е бил подаден. В края на главата за по-голяма пълнота са публикувани 3 адреса – този на Стоянов и други два, които са отпечатани в тогавашната българска преса.

В швста глава „Възгледите на Васил Д. Стоянов за историко-географската област Македония и за град Солун“ Йорданов разглежда на първо място специалното отношение, което Стоянов има към областта Македония (която след 1878 г. остава под османско владичество) и към населяващите я македонски българи. Българският деец желае тя да бъде присъединена към свободна България и така да бъде реализирано националното обединение на българския народ. Той проследява културното и национално възраждане на македонските българи и посочва важни местни просветни дейци като Райко Жинзифов (с когото лично се познава), братя Миладинови и др.

Стоянов издига още и идеята гр. Солун да стане столица на българската държава, лансирана още през 1864 г. от немския пътешественик Хайнрих Барт. Според него въпросният град има важно икономическо и стратегическо значение, което го прави особено подходящ да изпълнява столични функции. Той е един от първите български дейци от Възраждането, повдигнали по онова време въпроса за столицата на бъдещата българска държава. По него Стоянов спори със своя приятел и съмишленик Марин Дринов (бъдещия професор), понеже последният настоява столицата да бъде в гр. София. От текста на главата става ясно, че българският деец твърдо отстоява своя възглед дори и след 1878 г. Йорданов оценява неговия възглед за града като нереалистичен, но все пак интересен и заслужаващ внимание.

В главата авторът е вмъкнал таблица, съдържаща сведения за етническия състав на населението на гр. Солун според различни автори от края на XIX и началото на XX в. От друга страна, Стоянов сериозно се опасява от бъдещо завладяване на Македония от Австро-Унгария или от малките балкански държави Сърбия и Гърция, като отделя специално внимание на сръбската експанзия в западните български земи. Българският деец искрено желае сръбите да се откажат от тази своя политика, за да се стигне до подобряване на българо-сръбските отношения, сериозно влошени след Сръбско-българската война от 1885 г.

Частта от книгата „Допълнителни приложения“ съдържа редица материали, които са от полза за читателите, специално интересувачи се от дейността на Стоянов. Приложенията са общо 5: „Димитър Василев Стоянов – първият биограф на Васил Д. Стоянов“, „Подбрана библиография за живота и дейността на Васил Д. Стоянов“, „Хронология на живота и дейността на Васил Д. Стоянов“, „Карта на живота и дейността на Васил Д. Стоянов“ и „Личности, споменати в книгата“, като техните заглавия говорят сами за себе си. Приложенията доказват, че Йорданов е запознат в детайли с живота и дейността на В. Стоянов. Сред тях бих открила приложението за един от синовете на Стоянов – Димитър Василев Стоянов, който, подобно на баща си, става публицист и заслужава да му бъде посветена отделна публикация.

Посочените от Йорданов в неговите уводни думи приноси на книгата са обективни. Стилът на изложението е ясен и разбираем, текстът е логичен и подреден, структурата на книгата е удачна. Редица материали в книгата (стари документи и карти) са публикувани за пръв път, което е един сериозен принос, а други за пръв път са по-подробно анализирани. Принос представляват и съставените и изработени от автора исторически карти и таблици, които са от голяма полза за читателите. Снимките също са добро допълнение. Целенасоченото вмъкване на повече илюстративни материали (карти, снимки и таблици) значително спомага за по-лесното и по-трайно възприемане на съдържанието на книгата от читателите. Друго нейно достойнство е фактът, че Йорданов винаги се стреми да бъде обективен и се отнася критично към Стоянов, като винаги посочва забелязани недостатъци във възгледите, произведенията или действията му. В книгата си авторът посочва и някои казуси (неизяснени въпроси) около творенията на Стоянов, чието отстраняване е въпрос на бъдещето, тоест набелязва какво е добре да бъде свършено от българските историци занапред.

Към книгата могат да бъдат отправени и някои забележки, които обаче имат по-скоро технически характер. Качеството на част от приложените снимки не е много високо, затова при евентуално второ издание би било полезно да се намерят техни по-добри изображения. Приложените към книгата две цветни карти е трябвало да бъдат поставени в специален джоб, залепен към вътрешната страна на задната корица на книгата, а не да бъдат пъхнати вътре, защото могат да изпаднат и да се изгубят. Според мен приложените

към трета глава таблици са твърде многобройни и може би е по-удачно да останат само таблиците, касаещи българите.

Разбира се, направените забележки не накърняват качествата на книгата, която горещо препоръчвам на всеки български читател, интересуващ се от периода на Българското възрождане и особено от живота и дейността на Васил Д. Стоянов.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Yordanov, D. 2022. Geografskata karta na Vasil D. Stoyanov na Evropeiska Turtsiya ot 1863 g. [Vasil D. Stoyanov's Map of European Turkey from 1863]. *Dni na naukata 2021. Velikoturnovski klon na Suyuza na uchenite v Bulgaria (Godishnik s dokladi ot nauchna konferentsia, provedena prez 2021 g.)*. Veliko Turnovo, Faber, s. 104–117. (In Bulgarian).

Йорданов, Д. 2022. Географската карта на Васил Д. Стоянов на Европейска Турция от 1863 г. *Дни на науката 2021. Великотърновски клон на Съюза на учените в България (Годишник с доклади от научна конференция, проведена през 2021 г.)*. Велико Търново, Фабер, с. 104–117.

Yordanov, D. 2021. Vuzgledite na Vasil D. Stoyanov za istoriko-geografskata oblast Makedoniya i za grad Solun [Vasil D. Stoyanov's Views on the Historical-Geographic Region of Macedonia and for City Thessaloniki]. *Makedonski pregled*, issue XLIV, kn. 4, Sofia, Izdanie na Makedonskiya nauchen institute, s. 153–171. (In Bulgarian).

Йорданов, Д. Възгледите на Васил Д. Стоянов за историко-географската област Македония и за град Солун. *Македонски преглед/Macedonian Review*. Година XLIV, кн. 4. София, Издание на Македонския научен институт, с. 153–171.

Yordanov, D. 2021. Etnografskata karta na Vasil D. Stoyanov ot 60-te godini na XIX v. [The Ethnographic Map of Vasil D. Stoyanov from the 1960s.]. *Dni na naukata 2020. Veliko Turnovo, Velikoturnovski klon na Suyuza na uchenite v Bulgaria* s. 127–138. (In Bulgarian).

Йорданов, Д. Етнографската карта на Васил Д. Стоянов от 60-те години на XIX в. *Дни на науката 2020*. Велико Търново, Великотърновски клон на Съюза на учените в България, с. 127–138.

Yordanov, D. 2020. Proektut na Vasil D. Stoyanov za novi granitsi na Balkanite ot 1863 g. [Vasil D. Stoyanov's Project for New Borders in the Balkans from 1863]. *Godishnik na Istoricheskia fakultet na Velikoturnovskia universitet „Sv. Sv. Kiril i Metodii“*, issue IV (XXXVI). *Izsledvaniya v pamet na profesor doktor po istoricheskite nauki Ivan Stoyanov*. Veliko Turnovo, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Sv. Kiril i Metodii“, s. 201–227. (In Bulgarian).

Йорданов, Д. 2020. Проектът на Васил Д. Стоянов за нови граници на Балканите от 1863 г. *Годишник на Историческия факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“*, г. IV (XXXVI). *Изследвания в памет на професор доктор на историческите науки Иван Стоянов*. Велико Търново, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, с. 201–227.

Дата на подаване на материала в редакцията – 05.03.2023 г.